

له باره‌ی ژياننامه و هه‌ندی له شيعره‌کانی ئەم شاعيره‌مانه‌وه، يه‌که‌م جار به زمانى فارسی له ده‌ست‌نووسه‌کانى (حديقه رونق ص ۱۵۳-۱۸۷) و (مجمع الفصحاء ص ۱۰۲ ج ۲) دا و پاشان هه‌ر به زمانى فارسی خوازيار بابا مه‌ردۆخى رۆحانى له به‌رگى يه‌که‌مى (تارىخ مشاهير کرد) دا له‌سه‌ريان نووسيه‌وه. دياره بابامه‌ردۆخ سوودى له دوو سه‌رچاوه‌کەى پيشوو وه‌گرتوو و هه‌روه‌ها وه‌کو ئاماژەى پيداوه سووديشى له چەند به‌يازىک وه‌گرتوو. بۆيه ده‌توانين بڵاين که باشتريه‌ سه‌رچاوه‌ى له‌به‌ر ده‌ستدا بووه بۆ ساخ کردنه‌وى ژياننامه‌کەى ته‌گه‌رچى سالى له‌دايکبوونى ده‌ستنيشان نه‌کردوو.

بابامه‌ردۆخ (۴ قه‌سیده‌ی) فارسی و (۲ چوارينه‌ی فارسی) و (پارچه‌ شيعریک و دوو به‌يتى عه‌ره‌بى) و (دوو قه‌سیده‌ی کوردی) له‌گه‌ڵ دوو پارچه‌ په‌خشانی لى بلاوکردۆته‌وه که په‌خشانه‌کان يه‌ک‌يکيان به‌ فارسی و ئەوى دیکه‌شيان به‌ عه‌ره‌بیه.

به‌زمانى کوردیش بۆ يه‌که‌م‌جار به‌رێز مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌رى موده‌پرس هه‌ندیکى له‌سه‌ر ژياننامه‌ى نووسيه‌وه و له‌ لاپه‌ره‌کانى (۳۹۲-۳۹۷) ى به‌رگى دووه‌مى (يادی مه‌ردان) دا سێ پارچه‌ شيعرى کوردی و پارچه‌يه‌کى ناته‌واوى فارسی بلاوکردۆته‌وه. (۱)

ئەم دوو زاته (رۆحانى) و (موده‌پرس) هه‌ردووکیان قه‌سیده به‌ناوبانگه‌کەى به‌ناوى (زوننارم به‌سته‌ن) يان بلاوکردۆته‌وه، به‌لام هه‌ندی جياوازی له‌نێوانياندا هه‌يه،

حه‌يران مه‌لا محهمه‌دى ته‌خته‌یى زانا و شاعير

حه‌کيم مه‌لا سالح

منیش دواى ئه وهى به راوردم کردن، هه سستام له گه ل
به يازده كهى (ميرزا ئه حمه دى شه و كه ت ياريان) دا كه
هه مان قه سیدهى تيدا بلا و كراوه ته وه، به راوردم كرد و
ديتم له گه ل ئه ميشدا هه ندئ جيا وازيبان له نيو اندايه .
بۆيه له ئه نجامى ليكدانى هه رسيكياندا قه سیده كه به م
شيوه يه ده رچوو .

نازيم به ستهن، نازيم به ستهن
جه و ساوه نه رات زوننارم به ستهن
شيشه ي نام و نه نگ ته قوام شكه ستهن
ئه عضام وه باده ي مه يلى تو مه ستهن
ئه ذانم صه داي سه ودای بالاته ن
(قد قامت) م زيكر بالاي ئالاته ن
تا وه زولف و پروى تو ته ماشامه ن
ئه داي غماي فه رض صويح و عيشامه ن
ته ركي په ويه ي شه رع محه مه ديم كه رد
ها وه دينى تو شاده تم ئا وه رد
سه ججاهم وه هوون زامت په نگ كه رده ن
سو جده م وه ميحراو ئه برۆى تو به رده ن
ئه داي زه كاتم نيشارى روو حه ن
وه خاكپاي تو م هه زار فتو و حه ن
پو چيم ته ركي زه وق كامگار ييه ن
ئي فطارم وه زووخ زامى كارييه ن
حه ججم، طه وافم، ئه ر شه وه ن ئه ر پو ن
هه واي كه شت و گي ل ئا سانه كه ي تو ن
ته پلى ريسوا ييم نه هه ر جا ژينان
نامه ي به دنا ويم په ي گرد كه س و نيان
په رده ي ئا پرووم سه د جار درپا وه
طاسم نه بازار، عالمه زپا وه
هوونم چ قاضى چ حاكم چ شيخ
واجيب مه زانان برتزان وه تتيخ
نازيم سا وه په غم قه ولى خاص و عام
جه تا وى تانه ي مه ردومى ئه ييام
شه رت بۆ، كامين شه رت؟ شه رتى هه ر جار ان
شه رتى عاشقان جانفیدا ي ياران
تا زه رهى جه تنه مانۆم نه فه سى
گو ش نه دهم وه حه رف واته ي هيج كه سى
تا پۆي ره ستاخيز ساعه تم نه بو
غه ير جه دينى تو طاعه تم نه بو
ئى مه يل، ئى مۆبه ت، ئى شو رشى دل

هه ر پۆ فيشته ركه م تا وه سه راي گل
ئه ر عالم ته مام وه نه م بيان جه م
به ند به ندى ئه عضام جيا كه ن جه هه م
حه رفيتن واته نم، عه هدين كه رده نم
شه رته ن وه فای ويم وه گل به رده نم
په گ په گ به پيكان وه قه ناره وه
ئا ويزانم كه ن وه سي داره وه
شه رت بۆ هه ر سه عات مه يلت زياده كم
خا طرم وه عيشق بالاي تو شاده كم
ته ركي وه فا و به ين جيبن و به شه ر كه م
وه يادى بالات رو و وه مه حشه ر كه م
سا نازيم قوربان ديده و حه ياتم
بتم، باده كه م، لاتم، مه ناتم
قيبله م، كه عبه كه م، ئيمانم، دينم
عو مر م، زينده گيم، ژيانم، ژينم
مه لايك شيوى خو رى سر شتم
ئاره زووى دنيا و قيامه ت گشتم
بييا كى وه سه ن، غو رو ر كافيه ن
جه ي دما جه ورت بي ئينصافيه ن
قوربان تو يچ به عيشق ئه وه ل جار نيت
به شقى سو زى عيشق كه رمى پار نيت
بزان گيانفیدام، ئيمتihan تا كه ي؟
ويتنه ي من عاشق سه رگه ردان تا كه ي؟
عاشق جه لاي دۆس مه يلىش گيانى بو
حه يفه ن دۆس مه يلىش وه زووانى بو
عه رضى حالى ويم وه لات ئا وه رده ن
ده رد جه حه كيمان كى په نه ان كه رده ن؟
وه رنه جه فای تو و واته ي به دكاران
زو و پيم مناسان ما وای مه زاران
حه يفه ن جوانى سه د حه سه رت نه دل
ئاره زووش رتزو نه ساي سه راي گل
جه زووخى زامت په نگ گيرو كه فه ن
تويچ جوانه نى سه د ئاره زوون هه ن
من خو ئيختيار به رشى نه ده ستم
سا عالم زانو صه نه م په ره ستم
وه باده ي مه يلت مه شق ئه له ستم
دنيا مه زانو صه نه م په ره ستم
سه رحه لقه نشين به زمى مه ديخانه م
ته رسا په ره ستم، كليسا يانه م

سهر نویشتی ویم بت پهرهستم کهرد
ساقی ودهمی عیشق ناگا مهستی کهرد
خو سرشتی گشت ودهستی ویشهن
من بهو سرشتم سا چاره‌م چیشهن؟.

زهوقی خواناسان، گومراییی و لادانه و نیشانه‌ی کوفر و
خراپه‌کارییه، نه‌گهرچی خوئی دواجار په‌شیمان دهبیته‌وه و
داوای لیبوردن دهکات له قسه‌کانی و تویه دهکات.

* * *

بابامه‌ردوخ له‌سهر ئهم قه‌سیده نووسیویه‌تی (حیران در
آغاز جوانی هنگام تحصیل در سنجید به‌دختری نصرانی
که در همسایگی منزل او بوده دل‌باخته که دختر
نیز خاطری در گرو عشق او داشته است. مدتی می‌گذرد
و این دو دل‌دادهء شوریده، از ترس طعنه یار و اغیار
نمی‌توانند لحظاتی را با هم به راز و نیاز بپردازند، کار به
جایی می‌رسد که حیران از شدت سرگردانی و حیرانی
در بستر بیماری می‌افتد، و از دیدن سیمای دوست به
کلی محروم و مهجور می‌ماند، ناچار جهت تسکین درد
و آلام جسمی و روحی خود برای نخستین بار به سرودن
اشعاری به زبان کردی گۆرانی (اورامی) می‌پردازد،
حیران در موقع گفتن این اشعار چنان در دریای فکر
غوطه‌ور و از جهان بیرون بی‌خبر بوده‌است که سر از پا
نمی‌شناخته، و به چیزی جز درد دوری یار نپرداخته است
و در این حالت سخنانی گفته است که به مذاق اهل
توحید شرک است و ارتداد و نشانه کفر و الحاد، اگرچه
خود در آخر لب به انابت گشوده و از سخنان خود
معذرت خواسته و تویه نموده است).

واته: حه‌یران له هه‌ره‌تی لاویدا کاتی خویندنی له
(سنه)، دل ده‌دات به کچه گاورێ که هاو مائی بووه،
کچه‌که‌ش سه‌ودای عیشقی ئه‌وی ده‌که‌وێته سهر،
ماوه‌یه‌ک تیده‌په‌رێ و ئهم جووته دل‌داره په‌رێشانه له
ترسی تانه و ته‌شه‌ری دۆست و ناحه‌ز ناتوان چهند
چرکه‌یه‌ک پیکه‌وه به‌راز و نیاز به‌سه‌ربه‌رن. وای لیدیت
که (حه‌یران) له‌وپه‌ری سه‌رگه‌ردانی و حه‌یران بووندا
ده‌که‌وێته جیگه‌وه، له دیتنی روخساری یاره‌که‌ی به
ته‌واوی دوور و به‌شپراو ده‌بیت. ناچار بو‌ه‌تورکردنه‌وه‌ی
ژان و نازاره‌کانی له‌ش و گیانی بو‌یه‌که‌مین جار ده‌ست
ده‌کات به‌هۆینه‌وه‌ی شیعرگه‌لیک به‌زمانی کوردی
گۆرانی (هه‌ورامی). حه‌یران له‌کاتی گوته‌نی ئهم
شیعرانه‌دا هینده له‌زه‌ریای بیری خویدا نوقم ده‌بیت و
بیتاگا ده‌بیت له‌دنیای ده‌ره‌وه‌ی خوئی له‌خویشاندا پیتی
له‌زه‌وی ده‌برێ و جگه له‌ده‌ردی دووری یاره‌که‌ی هیچی
بو‌نامینیته‌وه، له‌م حاله‌ته‌یدا قسه‌گه‌لیک ده‌کات که به

حه‌یران نازناوی شاعیرانه‌ی مه‌لا محه‌مه‌دی کوری
ئیمامه‌دینی کوری شیخ محه‌مه‌دی کوری شیخ محه‌مه‌د
جه‌سیمی کوری شیخ مه‌حموودی کوری شیخ نه‌حمه‌دی
عه‌للانه‌ی ته‌ختیه‌یه له‌گوندی (ده‌ژن)ی ناوچه‌ی
بیل‌ه‌واری نزیک شاری (سنه) له‌دایک بووه. له
خویندندا پله‌یه‌کی به‌رز به‌ده‌ست هیناوه و له‌لایه‌ن مه‌لا
باشه‌کانی سنه‌وه نازناوی (فخر العلماء)ی پیده‌دری. له
شه‌وی دووشه‌مه / پینچی ربیع الاول / سالی (۱۳۰۰)
ه، که ده‌کاته سالی (۱۸۸۵) له شاری سنه‌ کۆچی
دوایی کردووه. (۲) ئه‌مه‌ش چوار پارچه شیعر
بلاونه‌کراوه‌یه‌تی که له به‌یازه‌که‌ی (میرزا نه‌حمه‌دی
شه‌وکه‌ت یاریان) وه‌رگیراوه.

(۱)

هه‌ی شوخی شیرین موزده‌ی شه‌فای من
هه‌ی بیتوه‌فاو مه‌یل، مه‌یل وه‌جه‌فای من
هه‌ی سه‌رمه‌شقی ناز نه‌زاکه‌ت شیوان
نیستیغنا فروش خاتر په‌شیتوان
قیامه‌ت قامه‌ت بالایی به‌لایی دل
جه‌مین جامی جه‌م جیلوه و جه‌لایی دل
هه‌ر هه‌ی هه‌ی مه‌وات وه‌رووی په‌رده‌وه
به‌لام په‌ندکه‌رده‌ن، شوخ ماوه‌رده‌وه
شیتوه‌ی مه‌حبوبیت په‌کجار ته‌مامه‌ن
به‌لام حه‌یف سه‌د حه‌یف خوی وه‌فات خامه‌ن
دووریت وه‌جه‌رگم زامی که‌رده‌وه
جه‌ بیتوه‌فاییت گره‌و په‌رده‌وه

(۲)

نه‌دیم، نه‌شنه‌فتم نه‌روژگاران
دووته‌ن وه‌یه‌ک دل ده‌وران بو‌یاران
ئید مه‌یلش وه‌چه‌پ، ئه‌و په‌ک وه‌راسه‌ن
ئید پاره‌که‌رده‌ن، ئه‌و په‌ک وراسه‌ن
ئید مه‌یلش پاپیت پشه‌که‌ی گیانه‌ن
ئویه‌ک وه‌فه‌ریب حه‌رف زوانه‌ن

تهزهروان نه پای سهروان مه نالان
 سهروان سهر وه نهوج وهههواي بالان
 موفليسان پهي گهنج نه ره نچدا مه ردهن
 گهنج دهس نه گهردهن نه ژديها كهردهن
 بولبولان پهي گول نه نينتيظارهن
 گولان هه مئاغووش سهر نيتشي خارهن
 فهرهاد پهي شيرين نه چه م هوون ريزهن
 شيرين گهرمي عهيش به زمي پهرويزهن
 صه نعان پهي ته رسا دين وه تاراج دا
 سككه ي نه صراني په رسا و رهواج دا
 مه جنوون پهي له يلتي بيزار نه طهره ب
 له يلتي نه طهره ب سهر ئيلى عهره ب
 چيش و اچوون نازيز من پهي تو چوونم؟
 سهرمه شقي فهرهاد، شپخي مه جنوونم
 ههرسي وه عيشقم مه شقشان كهردهن
 هيچ كام پهي وه ره مز دهر دم نه به ردهن
 باز توپچ نه چوون له يل، نه وينهي ته رساي
 نه شپوهي شيرين جه حق نه ته رساي
 خاطرن وه مه يل ره قيبان كه يل كهر د
 منت سهر گهردان ساراي دوو جه يل كهر د

(۳)

ديدهم نهو ديدهم غهير جه ديدهي تو
 ماييل وه ديدهن ديدهي كه سي بو
 وه نيتشي پر نيتش چه م نيتشي پاي
 كوزبو، نه وينو غهيري تو نازيز
 قيبه لم تو ي دهر وون تو تو جاگهي تون
 مه نزلت دلن، نه رشه وون نه ر رون
 نهك دل جهو مه نزلت كه سيش رادا بو
 نه مولكي تودا حهيمه هوردا بو
 توخوا تو تو تو بگيله ش پيدا
 غهير جه ویت نه رویت كه سیت دی تیدا
 وه چنگي غه زه ب باوهره ش وه بهر
 وه قيمه ي مه ينه ت قيمه قيمه ش كهر
 پهي چيش ههر نه اعضا جه مه يلى نهو له يل
 كه يل نه بو پاشا مه قامش بو وه يل
 به په قين نازار نه عضاي وجودم
 كه يلهن جه مه يلت من ویم نابودم
 نازيز بالوظفت ته مام زور سائق

من تويي جه بهين من، تو نه مانو
 من بو تو، تو من، من شو وه عهدهم
 بمانو روجم، جيسم هم عهدهم

(۴)

- له وه لامی (خهسته) ی خانه گاييدا -

نارو راگه م كهفت شيم به چه مه ندا
 ديم بولبول نه صحن باخچه ي گولشه ندا
 مه دو وه سهردا نهو نه دووري گول
 ماچو كوون ره نهق بازار ي بولبول؟
 جه جهسته ي په شپو، په شپويي جهسته
 منيچ جه هيچران خهسته بيم «خهسته»

په راويز:

۱- ماموستا مه لا عه بدولكه ريم شاعيري نه م باسه ماني به
 يه كيتك له دوسته خوشه ويسته كاني (مهوله وي) داو ده قه له م و له
 هه مان سهر چاو ده ا چهنه نامه يه كي بلاو كره دوتوه كه يه كيتك له
 نامه كان بو شاعيري نه م باسه مان نووسراوه و نه و په ري ريز و
 خوشه ويستى تيدا دهر پر يوه، به نه نده زه يهك نهو ههسته دياره كه
 له باتي (فخرالعلماء) به (فخر زمن) و (فخر من) ناوي ده بات.
 ۲- نه م كورته ژيان نامه يه له (تاريخ مشاهير كرد) ي
 بابامه رده وځي روجانييه وه وه رگير او كه ههندي جياوازي له گهل
 نووسينه كه ي ماموستا مه لا عه بدولكه ريما هه يه. به شهرمه وه داواي
 ليبور دن له ماموستاي گهره مان ده كه م كه نووسينه كه ي بابامه رده وځ
 راستره، چونكه سوودي له دوو سهر چاو وه رگرتووه (حديقه
 رونق) و (مجمع الفصحاء) كه ههر دوو كيان له سهر دهمي ژياني
 شاعير دا نووسراون و نووسه ري ههر دوو سهر چاو ده كesh هاوشاري
 شاعير بوونه. له گهل نه مه شدا هيشتا نهو بو پرسيار ده مي نيته وه
 كه نهو دوو سهر چاو يه چون سالي هاتنه دنياي شاعيريان ديارى
 نه كره دوه؟